માનવ અધિકારો, સ્વાસ્થ્યના અધિકારો અને જવાબદારી.

૨૫ થી ૨૮, માર્ચ ૨૦૧૪

Gujarat COPASAH Workshop,
Org: SAHAJ, ANANDI & SARTHI

માનવ અધિકાર એટલે શું ?

- એવા અધિકારો જે દરેક માનવી ધરાવે છે, અને જે માનવ હોવાને કારણે તેના હકદાર છે. જેમાં ગમે તે નાગરિકતા ધરાવતા હોય જેમ કે રાષ્ટ્રીયતા, વંશ, ભાષા, જાતિ, જાતિયતા અથવા ક્ષમતાઓ ધરાવતા હોય.
- બધા લોકોના જન્મજાત અધિકાર મૂળભૂત સિધ્ધાંત પર આધારીત છે જે “બધા જ વ્યકિતઓ એક સહજ માનવ ગૌરવ ધરાવે છે”.
- આ એક શક્તિશાળી સાધન છે કે જે લોકોને તેમના સામાજિક ન્યાય અને સન્માન માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે.

માનવ અધિકાર અંતર્ગત સિધ્ધાંતો અને મૂલ્યો

- સમાનતા
- ભેદભાવ વગરનું
- ગૌરવ
- શારીરિક સંપૂર્ણતા
- સ્વનિર્ણય
- લાગણી

માનવ અધિકારનો આધુનિક ઈતિહાસ

- માનવીય અધિકારો માટેની સાર્વત્રિક ઘોષણા (૧૯૪૮)
- સામાજીક અને રાજકીય હકો પર આંતરરાષ્ટ્રિય કરાર
- આંતરરાષ્ટ્રિય કરાર, સામાજીક, સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક અધિકાર
- અધિકારોની ત્રીજી પેઢીઃ CEDAW, CRC, વર્ણભેદ

અન્ય પરિભાષા

અધિકાર એટલે શું છે ?

- ચોક્કસ વર્ગના વ્યકિતઓ માટે વિશેષ બાબતો, જરૂરિયાતો અને હિતોને સ્થિત કરવામાં આવે છે જે નિયત કરેલા હેતુ માપદંડો સામે વ્યકિત, સમુદાય કે સરકારના મંતવ્યો ની પરવાહ કર્યા વગર આ લોકો તેમના મુદાઓને લગતી જરૂયાતો અને હિતોની માંગણી અને દાવો કરી શકે છે.

અધિકારોના સ્ત્રોતો

- દેશોના બંધારણ
- રાષ્ટ્રીય કાયદો
- આંતરરાષ્ટ્રીય માનવ અધિકાર સંમેલનો, કરારો અને જોડાણો
- પ્રાદેશિક માનવ અધિકાર સંમેલનો, રાજપત્રો
- વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય અને યુ એન પરિષદો, ઘોષણાઓ અને કાર્યક્રમોની કાર્યવાહી
- સમિતીઓ દા.ત. CEDAW
- અધિકારોના આ સ્ત્રોતો ઘણીવાર વ્યાખ્યાયિત અથવા દોરી જાય છે – હેતુના ધોરણો

રાજ્યની જવાબદારીઓ

- આદર કરવા માટે : અધિકારોના આનંદમાં કોઈ અવરોધ ના હોવો જોઈએ
- સુરિક્ષત કરવા માટે : ત્રીજા પક્ષ દ્વારા ઉલ્લંઘન કરવા સામે રક્ષણ આવે છે
- પૂરૂ કરવા માટે : સક્રિય શરતો બનાવવા માટે, જેથી અધિકાર મેળવી શકાય છે, કાયદાઓ, નિતીઓ, બજેટ

આંતરરાષ્ટ્રીય દસ્તાવેજોમાં આરોગ્ય માટે અધિકાર

- માનવ અધિકારો માટે ની સાર્વત્રિક ઘોષણા – આર્ટિકલ ૨૫
- આંતર રાષ્ટ્રીય કરાર, આર્થિક, સામાજીક અને સાંસ્કૃતિક અધિકારો, આર્ટિકલ – ૭,૧૧, ૧૨
- મહિલાઓ સામે નાબૂદ કરવા માટે તમામ સ્વરૂપોની ચર્ચા માટે સંમેલન, આર્ટિકલ – ૧૦, ૧૨, ૧૪
- વંશીય ભેદભાવ નાબૂદ કરવા માટે તમામ સ્વરૂપોની ચર્ચા કરવા સંમેલન, આર્ટિકલ – ૫
- બાળ અધિકારો પર સંમેલન, આર્ટિકલ ૨૪

ભારતનું સંવિધાન

- મૂળભૂત અધિકારો આરોગ્યના અધિકારોની ખાત્રી આપતા નથી. જો કે, કેટલાક અધિકારોનું અર્થઘટન એવું કરી શકાય જે આરોગ્ય ના અધિકારના ઉલ્લંઘન સામે રક્ષણ આપે છે.
- સમાનતાનો અધિકાર, આર્ટિકલ – ૧૫, ભેદભાવ પર પ્રતિબંધ
- સ્વતંત્રતાનો અધિકાર આર્ટિકલ - ૨૧ - જીવનનું રક્ષણ અને વ્યવિકતગત સ્વતંત્રતા

રાજ્ય નીતિના માર્ગદર્શક સિધ્ધાંતો

- રાજ્યને આયોજન કરવા માટે માર્ગદર્શન આપે છે.
- કલમ – ૪૭ – પોષણના સ્તર,જીવનના ધોરણો, જાહેર આરોગ્ય
- કલમ – ૩૯ - કામદારો માટે આરોગ્ય અને શક્તિ જેમાં બાળકોનો સમાવેશ થાય છે
- કલમ – ૪૧- જાહેર સહાય માટેનો અધિકાર,જેમાં બેરોજગાર, વૃધ્ધાવસ્થા, બિમારી , વિકલાંગતાના કેસોનું સમાવેશ થાય છે.
- કલમ – ૪૨- કામમાં માનવીય પરિસ્થિતિઓ અને પ્રસૂતિ માટે રાહત

આરોગ્ય એક માનવ અધિકારની રીતે

- આરોગ્ય માટે અધિકાર
  - ખોરાકનો અધિકાર, સ્વસ્થ પર્યાવરણ માટેનો અધિકાર,પર્યાપ્ત આવાસનો અધિકાર, શિક્ષાનો અધિકાર, કામ કરવાનો અધિકાર અને કાર્યસ્તરે અધિકાર,જીવવાનો અધિકાર,માહિતીનો અધિકાર, ભૌતિક સંપર્ણતાનો અધિકાર
  - આરોગ્ય સંભાળ માટેનો અધિકાર
  - CESCR કલમ – ૧૨, આરોગ્ય પર સામાન્ય ટીપ્પણી ૧૪ સૌથી વધું પહોચી શકાય આરોગ્યના ધોરણો, ઉપલબ્ધતા, સુલભતા, સ્વીકાર્યતા, ગુણવત્તા

સૌથી વધુ પ્રાપ્ય આરોગ્યના ધોરણો કલમ ૧૨, આરોગ્ય ઉપર સામાન્ય ટીપ્પણી ૧૪

- ઉપલબ્ધતા
- સેવાઓ, સુવિધાઓ, માલ સામાન, પૂરતી માત્રામાં કાર્યક્રમો
- તાલીમ પામેલા કર્મચારીઓ
- મહત્વની દવાઓ
- આરોગ્યના કારણો દા.ત.પાણી,સ્વચ્છતા વગેરે
- સુલભતા
- ભેદભાવ વગર
- શારીરિક ઉપલબ્ધતા જેમાં વંચિત સમૂહો નો સમાવેશ થાય છે(વૃધ્ધ, દલિતો, વિકલાંગ...)
- આર્થિક ઉપલબ્ધતા
- માહિતી (ગોપનીયતા સાથે)

સૌથી વધુ પ્રાપ્ય આરોગ્યના ધોરણો કલમ ૧૨, આરોગ્ય ઉપર સામાન્ય ટીપ્પણી ૧૪

- સ્વીકાર્યતા
- સાંસ્કૃતિક રીતે યોગ્ય (જીવનચક્ર,લિંગ , લઘુમતીઓ)
- તબીબી નીતિશાસ્ત્ર
- ગુણવત્તા
- વૈજ્ઞાનિક , તબીબી રીતે યોગ્ય
- કુશળ કર્મચારીઓ
- તર્કસંગત, અસમાપ્ત(ચાલુ રહેતી), ગુણવત્તાયુક્ત દવાઓ
- કીટાણું રહિત (એસેપ્ટીક) કાર્યવાહી
- સુરક્ષિત લોહી

અધિકારોનો અભિગમ

- અધિકાર ના અભિગમની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો આરોગ્યની સ્થિતિ માનવ અધિકારોના શરતોની નજીક છે.
- અધિકારના અભિગમના ઉપયોગ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય માનવ અધિકાર સંધિઓ અને નિયમો તથા રાષ્ટ્રીય કાયદો સરકારને જવાબદાર બનાવે છે તેમની સંધિઓના બંધનોમા.
- અધિકારના અભિગમને ઘણી બધી હિમાયત પધ્ધતિઓમાં અને સાધનોમાં સંકલિત કરી શકાય છે જેમાં દેખરેખનો સમાવેશ થાય છે, સામુદાયીક શિક્ષણ અને સંગઠન, અધિકારોનો દાવો અને નીતિ રચના.

અધિકાર અભિગમ-એક્ટર્સ

- અધિકાર ધારકો- સમુદાયના મહિલાઓ અને પુરુષો , નિર્બળ અને વંચિત જૂથો અને વ્યક્તિઓ-- જયારે તેઓ પોતાના અધિકારો પ્રત્યે સભાન થાય છે ત્યારે તેઓ અધિકારોના દાવેદાર બને છે
- ફરજ બજાવનારા - સરકારી સંસ્થાઓ અને અધિકારીઓ, અને નીતિના ઘડવૈયાઓ અને પ્રસ્તુત કરનાર સહિત બધા નીતિઓ અને કાર્યક્રમો ના આયોજન, દેખરેખ અને અમલીકરણ માટે જવાબદાર હોય છે
- વાલીપણાં માટેની સંસ્થાઓ-કોર્ટ, કમિશન્સ, લોકપાલ સંસ્થાઓ
- માનવ અધિકારના હિમાયતી -કાર્યકરો, સ્વૈચ્છીક સંસ્થાઓ, હિમાયતી જૂથો, માનવ અધિકાર સંસ્થાઓ

અધિકારો પ્રત્યે અભિગમ
સરકારની ભૂમિકા

- કાનૂની માળખાને ઘડવું -જુના કાયદા રદ કરી નવા ઘડવા
- નવી નીતિઓ અને કાર્યક્રમો ઘડવા
- અધિકારો પ્રત્યેના અભિગમ માટે પ્રસ્તુત કરનારાઓને પૂરી તાલીમ
- એક જાતી (લિંગ) ને ધ્યાનમાં રાખીને સેવાઓ પૂરું પાડનાર વાતાવરણ આપવું.
- સમુદાય આધારિત આયોજન - સ્ત્રીઓ નો સમાવેશ
- મહિલાઓમાં નેતૃત્વ કૌશલ્યો ઘડવા
- રોગનિવારક ધોરણોનો વિકાસ
- નાગરિક ચાર્ટર
- ફરિયાદ નિરાકરણ પદ્ધતિઓ

અધિકાર અભિગમ
માનવ અધિકાર હિમાયતીની ભૂમિકા

- અધિકારોનો ભંગ ઓળખવા માટેનો અભ્યાસ
- કેસ વર્ક
- સમુદાયોના શિક્ષણ માટે અધિકાર
- ઝુંબેશ માટે સમુદાયોને ગતિશીલ બનાવવા
- સામાજિક ઓડિટ
- નવા કાર્યક્રમ મોડલ વિકસાવવા
- નીતિના ઘડવૈયાઓ અને તેને પ્રસ્તુત કરનારો માટે પૂરી તાલીમ
- સફળ પ્રયોગોનું દસ્તાવેજીકરણ

વાલીપણાં ની સંસ્થાઓ: દા.ત.. નેશનલ હ્યુમન રાઇટ્સ કમિશન અને સ્ટેટ HRCs

- એનએચઆરસી ની આરોગ્ય સમિતિ.
  - સ્વાસ્થ્ય હક મુદ્દાઓ / કિસ્સાઓના ઉલ્લંઘનની પ્રસ્તુતિ ને ધ્યાન આપી સાંભળે
  - પૂછપરછ કરે અને હકીકત શોધવા નો ધ્યેય રાખે
  - રાજ્ય સરકારો થી સ્પષ્ટતા Ñâï½ë
- હાથ ધરવામાં કેટલાક મુદ્દાઓ: અંગ વેચાણ, સિલિકોસિસ,માનસિક આરોગ્ય સંસ્થાઓમાં કાળજીની ગુણવત્તા, વસતી નીતિ વગેરે

NRHM માં અધિકારના ઘટકો?

- જનની શિશુ સુરક્ષા કાર્યક્રમ
- ભારતીય જાહેર આરોગ્ય ધોરણો
- સિટિઝન્સ ચાર્ટર ઓફ રાઇટ્સ
- ગ્રામ્ય આરોગ્ય સમિતિ
- સમુદાય મોનીટરીંગ